

Irano-Islamic Research in Politics, Vol.3, No1, 125-155.

Characteristics and effects of monotheism in the thought of Ayatollah Khamenei¹

Mohammad Farahani²

Narges Soltani³

Abstract

The era of the Islamic revolution is one of the prominent manifestations of the Islamic world that displayed its Islamic and monotheistic thought. During this period, Ayatollah Khamenei criticized the Islamic idea of monotheism in the shadow of the Qur'an, and considered the key to returning to the truth of monotheism and removing it from pure mentality and putting it into practice in all moments of individual and social human life, because Monotheism directs everything, and it is man who must move in the main path of the universe, which is regularly governed by the only source of the universe. Components such as peace and trust, hope in God, responsibility and human freedom are considered individual works of monotheism and titles such as negation of tyranny and provincialism, prosperity and progress, social justice, independence, hostility, national power, self-sacrifice and jihad and unity among Muslims. The social effects of monotheism have been expressed. Also, words such as calling for spirituality and humanization, the rule of moral standards, negation of polytheism and tyranny, freedom, order and cohesion, negation of ethnic prejudices and social classes are among the characteristics of monotheistic society. The author, using a descriptive-analytical library method, investigated the characteristics and effects of monotheism first in the individual lifestyle and then in the social life style of the contemporary Muslim man, he expressed the monotheistic thought from the perspective of Ayatollah Imam Khamenei based on Quranic teachings that a person can By focusing on the principle of monotheism, take the right steps towards self-improvement and society towards perfection

Keywords Ayatollah Khamenei, monotheism, works, characteristics, Islamic thought.

---

¹ . Received: 14/02/2024; Accepted: 02/04/2024; Printed: 19/06/2024

² Assistant professor and faculty member of the university Sciences and knowledge of the Holy Quran - Faculty of Quranic Sciences in Tehran. farahani314@gmail.com

³ . Master student of the University of Quranic Sciences and Sciences - Tehran Faculty of Quranic Sciences. (Corresponding Author). nargessoltani113@gmail.com

سیاست پژوهی اسلامی ایرانی، سال سوم، شماره اول (پیاپی نهم) بهار ۱۴۰۳، ۱۲۵-۱۵۵.

ویژگی‌ها و آثار توحید در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای^۱

محمد فراهانی^۲
زرگس سلطانی^۳
چکیده

دوران انقلاب اسلامی از این نمودهای بارز جهان اسلامی است که اندیشه اسلامی و توحیدی خویش را به نمایش گذارد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این دوران به ایراد اندیشه اسلامی توحیدی در سایه‌سار قرآن پرداختند و کلید راه را بازگشت به حقیقت توحید و خارج کردن آن از ذهنیت محض و وارد عمل شدن آن در تمام لحظات زندگی فردی و اجتماعی بشر دانستند؛ چراکه توحید همه چیز را جهت‌دار می‌کند و این انسان است که باید در مسیر اصلی جهان هستی که به صورت قاعده‌مند توسط تنها منشأ عالم اداره می‌شود، حرکت کند. مؤلفه‌هایی همچون آرامش و توکل، امید به خداوند، مسئولیت‌پذیری و آزادی انسان، آثار فردی توحید به شمار رفته و عناوینی همچون نفی طاغوت و ولایت‌پذیری، سعادت و پیشرفت، عدالت اجتماعی، استقلال، دشمن‌شناسی، قدرت ملی، ایثار و جهاد و وحدت بین مسلمانان آثار اجتماعی توحید بیان شده‌اند. همچنین واژگانی مانند دعوت به معنویت و انسان‌سازی، حاکم‌بودن معیارهای اخلاقی، نفی عبودیت شرک و طاغوت، آزادی، نظم و انسجام، نفی تعصب‌های قومی و طبقات اجتماعی از جمله ویژگی‌های جامعه توحیدی است. نویسنده، با روش کتابخانه‌ای در سطح توصیفی-تحلیلی به بررسی ویژگی‌ها و آثار توحید ابتدا در سبک زندگی فردی و سپس اجتماعی انسان معاصر مسلمان پرداخته و اندیشه توحیدی از نگاه آیت‌الله امام خامنه‌ای را بر اساس آموزه‌های قرآنی بیان کرده است که آدمی بتواند با محوریت عمل به اصل توحید، در راه خودسازی خویش و جامعه قدم‌های صحیحی در جهت رسیدن به کمال بگذارد.

واژگان کلیدی: آیت‌الله خامنه‌ای، توحید، آثار، ویژگی‌ها، اندیشه اسلامی.

۱. تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱/۱۴؛ تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۳/۳۰.
۲. استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم- دانشکده علوم قرآنی تهران. farahani314@gmail.com
۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم- دانشکده علوم قرآنی تهران (نویسنده مسئول). nargessoltani113@gmail.com

مقدمه

اسلام، دین توحید است که در فطرت تمام انسان‌ها نهادینه شده و لذا باید این آگاهی ریشه‌دار تقویت شود؛ چراکه توحید یک نظریه فلسفی و ذهنی نیست، بلکه ارائه درست و کاربردی آن در تمام عرصه‌های فردی و اجتماعی با امتداد این مفهوم از توحید حقیقی صورت می‌گیرد. توحید از سوئی یک مبدأ است که تمام معارف دینی با آن شروع می‌شود و از سوی دیگر مقصد و هدفی است که تمام معارف دین، راهنمای آن است؛ بنابراین با تبیین درست اصل و حقیقت توحید می‌توان به مفهوم حقیقی اسلام رسید. این اهمیت و ضرورت از مفهوم خداشناسی به عنوان اصل توحید، از جهت آثاری است که در زندگی فردی و اجتماعی انسان دارد، به گونه‌ای که سبک زندگی یک انسان مسلمان موحد را با اعتقاد صحیح به خداوند در تمام اخلاق و رفتارها با دیگر انسان‌ها متمایز می‌کند؛ چراکه ریشه تمام خوبی‌ها و نیکی‌ها بر اساس توحید بنا می‌شود. به این معنا که انسان موحد تنها درصدد جلب خشنودی خداوند و دوری از عوامل شیطانی می‌گردد؛ بنابراین تمام فضایل اخلاقی از توحید و از سوی دیگر تمام رذایل اخلاقی همچون ریا، حسادت، بخل، حرص، طمع، تکبر و... از شرک سرچشمه می‌گیرد. حقیقت توحید فقط به معنای این نیست که خدا یک است و دو نیست. عقیده به توحید، پایه و زمینه اساسی یک جهان‌بینی است که زندگی را می‌سازد. در جهان‌بینی توحیدی با تفکر تمدن‌مدن که قصد معنازدایی از عالم با نگاه سطحی‌گرایی و ساده‌پنداری دارد، مقابله می‌کند؛ چراکه دین اسلام در بحث توحید این نگاه را دارد که باید خداشناسی در تک‌تک لحظات زندگی بشر-سودمند و تأثیرگذار باشد و نه تنها در زندگی فردی، بلکه در روابط اجتماعی، این اثر اعتقادی خود را به منصفه‌ظهور و بروز برساند و آن زمان است که می‌توان گفت اعتقاد به توحید از ذهن خارج شده و به مرحله عمل رسیده است؛ بنابراین عقیده به توحید یعنی جامعه توحیدی به وجود آوردن؛ جامعه‌ای که بر مبنای توحید

شکل بگیرد و اداره بشود. لذا توحید به عنوان یک روش و سبک زندگی برای مسلمانان است که در عمل در تمام ابعاد زندگی جاری می‌شود. سؤال اصلی پژوهش به این ختم می‌شود که توحید در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها چه آثار و ویژگی‌هایی دارد؟ در پاسخ به این منجر می‌شود که توحید در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها آثاری همچون آرامش و توکل، امید به خداوند، مسئولیت‌پذیری، آزادی، نفی طاغوت و ولایت‌پذیری، سعادت و پیشرفت، عدالت اجتماعی، استقلال، دشمن‌شناسی، قدرت ملی، ایثار و جهاد و وحدت بین مسلمانان بر جای می‌گذارد. دعوت به معنویت و انسان‌سازی، حاکم‌بودن معیارهای اخلاقی، نفی عبودیت شرک و طاغوت، عدالت، آزادی، نظم و انسجام، نفی تعصب‌های قومی و طبقات اجتماعی، از جمله ویژگی‌های جامعه توحیدی است.

پیشینه

از دیرباز تاکنون، با توجه به مبحث اساسی دین اسلام، همواره مقالات و کتاب‌هایی در زمینه توحید نگارش شده و در تمام این مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌ها به انواع و مراتب توحید پرداخته شده است. برای نمونه:

- مقاله محمدتقی شریعتمداری با عنوان «توحید از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه» به شرح اصولی فلسفی توحید پرداخته است.

- در مقاله «تحلیل و بررسی شاخصه‌های جامعه توحیدی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، یحیی بوذری نژاد و شاهین زرع‌پیما (فصلنامه پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۲، خرداد ۱۴۰۱) به ابعاد اقتصادی، شاخصه‌های معرفتی، نظری و سیاسی جامعه توحیدی در اندیشه رهبری پرداخته شده است.

-مقاله «روح توحید نفی عبودیت غیرخدا»، سیدعلی خامنه‌ای، ۱۳۵۶، مؤسسه اسلامی حیات طیبه؛ در این مقاله اشاره‌ای به تحریف مفهوم توحید کرده و با استفاده از آیات شریفه قرآن برخی از ویژگی‌ها و صفات مستکبران را در چندین فراز توضیح و تبیین کرده‌اند. در نهایت به طرح شعار توحید از سوی انبیا و ستمیز سرسختانه مستکبران با آنان و رابطه خصمانه مستکبران و مستضعفان در نظام‌های غلط جاهلی پرداخته‌اند.

حال نویسنده در این مقاله سعی دارد با نگاهی دیگر به بررسی توحید نظری و عملی بپردازد. با توجه به اینکه مقاله حاضر درصدد تبیین اندیشه آیت‌الله امام خامنه‌ای است و این اندیشه برگرفته از مجموعه سخنرانی‌های ایشان از شروع دوران انقلاب اسلامی تاکنون است که وجه تمایز آن با دیگر نگارش‌ها در این است که تاکنون به‌طور ویژه اندیشه توحیدی از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای در بحث ویژگی‌ها و آثار توحید در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تبیین و بررسی نشده است که جای تحقیق و نوآوری دارد.

مفهوم‌شناسی توحید

توحید در لغت: واژه «توحید» مصدر باب «تفعیل» و به معنای «یگانه‌دانستن» است. ریشه این کلمه «وحد» و به معنای انفراد است و از این رو «واحد» به چیزی اطلاق می‌شود که جزء ندارد (راغب‌اصفهانی، ۱۳۸۸، ۵۵۱). قرآن می‌فرماید: «كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً؛ مردم همه يك امت بودند» (بقره، ۲۱۳).

وَحَد: (بر وزن فلس) مصدر است به معنی انفراد و تنهایی. ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ... (غافر، ۱۲).

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيداً (مدثر، ۱۱). وحید به معنی واحد است. وصف خداست؛ یعنی بگذار مرا با آن بنده که او را به تنهایی آفریدم و در خلقت او شریکی نداشتم (قرشی، ج ۷، ۱۸۸).

التَّوْحِيد- [وحد]: مص، عبادت خداوند یکتا، این واژه ضد شِرْكَ است (المنجد الابدی، ۱۰).

توحید در اصطلاح کلامی، اقرار به یگانگی خداوند و شریک‌نداشتن در صفات او است (قاضی عبدالجبار معتزلی، ۸۰).

توحید در قرآن: گرچه کلمه توحید و مشتقاتش در قرآن نیامده است، اما اصل توحید در آیات فراوانی یافت می‌شود: «قل هو الله احد؛ بگو او خدای یکتاست» (توحید، ۱). «لا اله الا الله؛ هیچ معبودی جز خدا نیست» (صافات، ۳۵).

توحید در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، توحید در دو محور جهان‌بینی توحیدی (مرحله اعتقادی) و ایدئولوژی (مرحله عملی) صورت می‌گیرد:

الف- جهان‌بینی توحیدی: اولین مسئله در باب اصل توحید، اندیشه توحیدی صحیحی است که بتواند در مسیر رسیدن به حقیقت هستی، آفرینش و جایگاه انسان به عنوان نقش تعیین‌کننده در پیشبرد اهداف عالم هستی به سعادت و معرفت الهی برساند که با عنوان اصول جهان‌بینی توحیدی معرفی می‌شود که به مرحله اعتقادی و نظری نیز نام گرفته شده است. در ساحت جهان‌بینی ابتدا در مرحله نظری، برداشت و نگاه انسان از جهان اطرافش را خواه انسان باشد، خواه خدا و خواه مکتبی باشد، در بر می‌گیرد. از آنجا که انسان موجودی مختار است، قبل از شروع هر کاری ابتدا فکر و اندیشه خود را به کار گرفته و به نسبت با آن محاسبات

فکری خویش عمل می‌کند؛ لذا بحث اندیشه صحیح، نکته بسیار مهم و اثرگذاری در اعمال و رفتار آدمی در طول زندگی‌اش است. در طول تاریخ، بزرگ‌ترین نزاع‌های جبهه حق و باطل بر سر محاسباتی است که فعل بشری بر آن سر می‌زند. یکی از راه‌های ورود و ایجاد وسوسه شیطان، اختلال در دستگاه محاسباتی و ذهنی بشر- در زمینه اعتقادات وی بوده است. به همین خاطر خداوند در آیات فراوانی انسان‌ها به تعقل و تدبر دعوت می‌کند. دین اسلام می‌گوید هر انسانی سعادت و شقاوت خودش را دارد و هر فردی می‌تواند جامعه را متحول کند. در واقع این تفکر توحیدی است که خط‌مشی- سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بشر- را مشخص کرده و هرگونه تفکر مادی‌گرایی را که منجر به جدایی دین از دنیا شود، لغو کرده است؛ چراکه تمام عالم یک واحد به هم پیوسته هستند که در یک جهت و یک قدرت حرکت می‌کند.

ب- ایدئولوژی توحیدی: دومین گام بعد از شناخت حقیقت توحید و ایمان آگاهانه و متعهدانه به آن، در ابتدا وظیفه انسانی هر مسلمان موحدی را در درون خویش مشخص می‌کند که بایستی در عرصه نبرد جنود عقلی و جهلی خویش، به پیروزی جنود عقلی بر هر آنچه شیاطینی که با فطرت توحیدی خویش ناهماهنگ است، منجر شود که با بروز و ظهور در رفتار و اعمال آدمی می‌توان به موفقیت وی در این مبارزه طاقت‌فرسای برد و این وظیفه هر موحدی در مسیر خودسازی خویش است. از آنجا که دین اسلام دینی همگانی و اجتماع‌گراست، محور توحیدی خویش را در حضور انسان در اجتماع تمام عرصه‌های اقتصادی، آموزشی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی خویش مشخص و به صورت قوانین تشریحی توسط تنها حاکم، خالق و سرپرست بشریت جهت‌گیری کرده است و در تمام این حرکت توحیدی، مهم‌ترین مسئله برافراشتن پرچم مبارزه با طاغوت است که یکی از موانع اصلی در سر راه توحید است. در نهایت جامعه‌ای که بتواند بیانگر حقیقت توحیدی باشد، جامعه مطلوب متمدنی است که هدف اساسی خداوند متعال است

که با ظهور آخرین امام و منجی بشریت حضرت مهدی (عج) تحقق خواهد یافت (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۱۸۷).

حال با این توضیحات به بررسی آثار توحید در زندگی فردی و اجتماعی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازیم.

آثار توحید در زندگی فردی و اجتماعی

عقیده به توحید، ایمانی است برگرفته از ایمان آگاهانه همراه با تعهد درونی که مسئولیت‌آور است و بزرگ‌ترین تعهد آن زدودن تمام آثار شرک در زندگی موحدانه انسانی است. شناخت دستگاه فکری اسلامی منجر به این می‌شود که این زندگی توحیدی برای تنها خوب فهمیدن آن نیست، بلکه در جهت خوب و صحیح زندگی کردن است. بنابراین اعتقاد و ایمان به توحید در فرد و جامعه آثار متعدد و فراوانی دارد. در ابتدا مهم‌ترین آثار فردی بیان می‌شود:

آثار فردی توحید

در نگاه توحیدی همه عالم به یک سمت حرکت می‌کنند و در این جهت‌گیری مشخص، همه موجودات برای هم و در پازل حقیقت توحیدی، یک سیستم را شکل داده و به جهت تکوینی در مسیر تکامل پیش می‌روند. تنها این انسان است که به علت داشتن عنصر اراده و اختیار، به جهت تشریحی نیز در مسیر تکامل و به هم پیوسته پیش می‌رود که می‌تواند با انتخاب خود، مسیر حق را که اجرای قوانین شریعت الهی است، در زندگی پیاده کند که راه رستگاری پیش گیرد یا اینکه قوانین غیرالهی طاغوتی را اجرا کند و به شقاوت کشیده شود. آثاری که در زندگی انسان موحد نهادینه می‌شود، عبارت‌اند از:

آرامش و توکل

انسانی که دارای روح توحیدی باشد، همواره با احساس آرامشی- که بر زندگی وی حاکم شده است، در شرایط دشوار زندگی و سختی‌ها تنها تسلیم خداوند می‌شود و این احساس معیت با خدا، ترس‌ها، حزن‌ها و اضطراب‌هایی که ناشی از وسوسه شیطانی است، از بین می‌برد و این توکل از توحید نشئت می‌گیرد (آیت‌الله خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۲۰، ۳۶). بنابراین آدمی که آرامش نداشته باشد، نمی‌تواند برای حل مشکلات برنامه‌ریزی کند و سبب گم‌شدن فرد در شرایط دشوار زندگی می‌شود. توحید، همواره زندگی آدمی را با امید و توکل که یکی از عوامل قوت روحی است، در جهت هدف والای خود سوق داده و زندگی را شیرین می‌کند. عامل برخی فشارهای روانی، احساس ضعف و ناتوانی در برابر مشکلات است و توکل بر خدا، ریشه این احساس ناتوانی را از بین می‌برد. در دوران حیات بشر- نیز دشمنان در جهت مقابله با آرامش افراد در جامعه به اختلافات و فتنه‌هایی دست زده‌اند تا با سلب آرامش در جامعه، مانع پیشرفت و توسعه جوامع اسلامی بشوند؛ چراکه می‌دانند جامعه‌ای بدون آرامش، پیشرفت، قدرت و استحکامی نخواهد داشت (آیت‌الله خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۱، ۱۹).

امید به خداوند

امید عامل تلاش و حرکت روبه‌رشد انسان در مبارزه با سختی‌ها و موانع است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۷، ۳۷). انسان بهره‌مند از توحید عملی، به جهت اینکه تمام تأثیرات عالم را در فعل الهی می‌بیند، بنابراین طمع و امید به غیر او نخواهد داشت (امام خمینی، ۱۳۷۰، ۱۳۱)؛ چراکه تنها توکل بر خداوند کرده و قدرت برتر را تنها او می‌داند، بنابراین امید به رحمت او دارد و ناامیدی برای این انسان موحد معنایی ندارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۲۹۶). ویژگی خاص موحد این است که به وظایف و مسئولیت‌های خویش واقف

است. او آخر دنیا را متصل به آخرت می‌بیند و پایان دنیا را در پیچه و معبری به سوی دنیایی وسیع‌تر می‌داند، به همین خاطر از فداکاری خوف و حزنی ندارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۲۹۷). همچنین موحد از چنان روحیه قوی و امیدبخشی سرشار شده است که هرگز نمی‌گذارد عوامل مزاحم شیطانی و نفسانی، او را در سختی‌ها و آزمایش‌های الهی از پای درآورد و به محض ورود این تهاجمات، از دشمنان هراسی نداشته و ضمن هوشمندی، تمام تلاشش را در جهت مقابله با آنان دخیل می‌سازد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۲۹۷، ۱۳۹-۳۰۱).

بنابراین امید ثمره ایمان راستین به خداوند است؛ چراکه آیات بسیاری از قرآن کریم به همراهی خدا با مؤمنان و دفاع از آنان شهادت داده‌اند. ناامیدی از وسوسه‌های شیطانی ناشی می‌شود؛ وسوسه‌هایی که در دل رسوخ می‌کند و انسان را از تلاش بازمی‌دارد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرماید: «اگر امید نباشد، هیچ‌یک از کارهای بزرگ انجام نمی‌گیرد» (گزیده‌ای از بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۸/۰۷/۰۴). بهترین نوع امید، امیدواری فردی و اجتماعی به آینده تاریخ است. مهدویت و انتظار فرج از عواملی است که روحیه امید و امیدواری مؤمنان را به آینده‌ای روشن صدچندان می‌کند.

مسئولیت‌پذیری

انسان موجودی دارای مسئولیت الهی است که نه تنها مقابل زندگی فردی خود، بلکه نسبت به اطرافیان خویش، رخدادهای زندگی، سرنوشت جامعه و انسان‌ها احساس مسئولیت دارد. لذا ارزش هر انسانی به اندازه مسئولیت‌هایی که متحمل می‌شود، با اهمیت می‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۳۲۶). رشد اندیشه دینی، اگر با احساس مسئولیت و تعهد همراه شود، به عمل منجر می‌شود؛ همان‌طور که پیامبران الهی نیز در حرکت و همسویی با آن

بودند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۹/۲۲). در اندیشه توحیدی، لازمه انسان باایمان بودن، داشتن احساس مسئولیت است که باید همراه با شجاعت و قدرت بالای روحی ایجاد شود. همچنین پیشرفت واقعی در سایه احساس مسئولیت نسبت به آینده میسر می‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۹/۰۶).

آزادی انسان

از آنجا که خالق هستی تنها خداوند است، بنابراین حق ولایت بر انسان، مختص او است و هیچ انسانی حق هرگونه تصرف بر دیگری را ندارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۹/۱۲). حال با این توحید تمام انسان‌ها در یک سطح و تراز قرار می‌گیرند؛ چراکه قانون‌گذار عالم تنها معبود و یگانه هستی است که بایستی از آن قوانین پیروی کرد (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۵، ۳۸۸-۳۸۷). این نوع آزادی از بندگی غیر خداوند به شمار رفته و هر چیز دنیوی برای انسان موحد مقدمه و وسیله‌ای برای رسیدن به یک ارزش والا و آن هم رضای الهی می‌شود و از محدودیت‌ها و تعلقات کوتاه‌بینانه رهایی می‌یابد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۲۹۷).

آثار اجتماعی توحید

توحید و خداشناسی باید در تمام عرصه‌های زندگی انسان‌ها اثرگذار باشد و نه تنها در زندگی فردی، بلکه در روابط و سبک زندگی اجتماعی، چه نظام سیاسی، اقتصادی، نظامی، علمی و فرهنگی نمود و ظهور داشته باشد؛ آن زمان است که می‌توان گفت اعتقاد به توحید از ذهن خارج شده و به مرحله عمل رسیده است. از جمله این آثار در سبک زندگی اجتماعی عبارت‌اند از:

نفی طاغوت و ولایت‌پذیری

مسیر جامعه توحیدی ابتدا از مسیر مبارزه با طاغوت بوده است و مهم‌ترین ریشه طاغوت، تکبر و تکبرگرایی است؛ چراکه اولین گناهی که در قرآن اشاره شده، روحیه استکباری در وجود شیطان است: «... إِنْ لَيْسَ أَبِي وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ؛ شیطان که ابا و تکبر ورزید و از فرقه کافران گردید» (بقره، ۳۴). بنابراین جامعه‌ای که موحدانه پیش می‌رود، هرگز گرفتار ظلم و حاکمیت طاغوت نخواهد شد؛ چراکه حاکم بر امور فرد و اجتماع را تنها خداوند می‌بیند و از غیر خدا واهمه‌ای نداشته و با دشمنان در راه اهداف الهی مبارزه کرده و هراسی به خود راه نمی‌دهد. بنابراین شناخت مستکبر اولین قدم در توحید اجتماعی است؛ چراکه ویژگی‌های رفتاری و فکری مستکبر سبب شده است مفهوم «لا اله الا الله» را نپذیرفته و به صورت عملی در مقابل توحید پافشاری کرده و خود را صاحب امتیاز و دارای حق ولایت بر غیر دانسته (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۳۰۱). در نتیجه تحقق حکومت اسلامی در جامعه، لازمه ولایتی است که از ناحیه خداوند به پیامبر صلی‌الله علیه و آله و ولیّ مؤمنان رسیده است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱/۲۶).

سعادت و پیشرفت

پیشرفت به معنای حرکت دائمی رو به جلو در مسیر و هدف است. انسان طوری آفریده شده که توقف در مسیر پیشرفت برای او بی‌معناست. پیشرفت دارای ویژگی‌هایی است. از آن ویژگی‌ها در عرصه ملی می‌توان به عزت و اعتمادبه‌نفس ملی اشاره کرد. به هر میزانی که جامعه اسلامی با احکام و معارف والای قرآن آگاه‌تر باشد، این اعتمادبه‌نفس ملی بیشتر نمایان خواهد شد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۴، ۴۱). در جامعه توحیدی رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی امکان‌پذیر است؛ در نتیجه جامعه‌ای که توحید در آن حاکم باشد،

انسان‌ها به سعادت حقیقی و رستگاری دنیوی و اخروی خواهند رسید و دنیای آنان نیز آباد می‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۷/۲). بنابراین پیشرفت در تمام عرصه‌های مادی، چه علمی و تکنولوژی‌ها و چه معنوی نشان‌دهنده ظهور توحید است که منافاتی با رفاه و آسایش مادی انسان‌ها در جامعه اسلامی ندارد؛ چراکه در جهت عبودیت و رضایت الهی گسترانیده شده است. لذا جامعه توحیدی، همواره تکیه بر خداوند کرده، به خودباوری اسلامی و ملی رسیده و از استعداد‌های درونی جامعه برای پیشرفت استفاده می‌کند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۹/۲۶).

عدالت اجتماعی

اقامه عدل و قسط در جامعه تنها با توحید صورت می‌گیرد. با نگاه توحیدی تمام انسان‌ها در یک سطح و تراز قرار می‌گیرند و عدالت به صورت همگانی اجرا و برپا می‌شود. عدالت، مهم‌ترین ارزش در جامعه است. از آنجا که تمام انسان‌ها بندگان خداوند یکتا هستند و در آن عبودیت همگان شریک‌اند و قومی برتری نسبت به قوم دیگر نخواهد داشت. لذا یکی از اهداف مهم رسالت انبیا بعد از توحید، برپایی قسط و عدل در جامعه است. در جامعه‌ای که توحید در عمل زندگی فردی و اجتماعی افراد حاکم باشد، خودخواهی‌ها، شهوات و لذت‌پرستی‌ها معنایی ندارد و همه روابط بین انسان‌ها بر اساس معیارهای الهی صورت می‌گیرد (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۵، ۸۱) و عدم رعایت عدالت و انصاف در جامعه توحیدی بی‌معناست (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۹/۳).

در زندگی اجتماعی، عدالت اجتماعی به عنوان هدف، معنای حقیقی خود را بروز می‌دهد. آیه «لَيَقُومَنَّ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید، ۲۵) بیانگر مفهوم «قسط» است که متفاوت با معنای «عدل» است؛ چراکه عدل معنایی عام در تمام زندگی موجودات عالم دنیا دارد که با اعتدال و عدم خروج از حد خود در تمام انسان‌ها و دیگر

پدیده‌های این عالم ظاهر می‌شود؛ اما قسط، همان عدل در مناسبات اجتماعی یا به عبارتی دیگر «عدالت اجتماعی» است که مفهوم خاصی از عدل را شامل شده و هدف انبیا نیز همین قسط است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ۴۷). انسان‌ها هرگز در وضعیت ظالمانه و تعرض به حقوق یکدیگر نمی‌توانند زندگی انسانی خویش را به سرانجام مطلوب برسانند؛ بنابراین اهداف بعثت در عدالت اجتماعی، به انسانی عمل و حرکت کردن تک‌تک بشر- با مفید واقع شدن در مسیر کمال و رشد ختم می‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ۴۸-۶۷ - آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۶۷).

از شاخصه‌های عدالت اجتماعی به مواردی از جمله برابری همه انسان‌ها در برابر قانون و در بهره‌مندی از مواهب طبیعی زندگی و امکانات، عدم زورگویی و تحمیل از طرف صاحبان و عاملان قدرت بر دیگر انسان‌ها، توجه به طبقات محروم جامعه و حمایت ایشان از جانب دولت و دستگاه قضائی، عدم دخالت و نفوذ قدرت و ثروت در صورت امکانات رفاهی مطلوب در امور سیاسی و مدیریتی کشور، کاهش شکاف طبقاتی فقیر و غنی با تدابیر صحیح و اطمینان افراد کم‌برخوردار مالی به دولت و نظام اسلامی می‌توان اشاره کرد (جمعی از پژوهشگران معاونت پژوهش و آموزش، ۱۳۹۷، ۴۸). بنابراین اعتقاد به مبدأ و معاد، به عبارتی دیگر اعتقاد به توحید، به عنوان پشتوانه عدالت اجتماعی نقشی- اساسی را ایفا می‌کند؛ چراکه بدون باور به آنها، اجرای عدالت به امری تحمیلی و اجباری تبدیل خواهد شد و در عمل بی‌عدالتی مطلق موج خواهد زد. یکی از نمونه‌های آن در جوامع غربی است که به سبب عدم اعتقاد به مبدأ، معاد و تجسم اعمال در قیامت، مسئله عدالت‌خواهی در عمل مشاهده نمی‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۷۰).

استقلال

استقلال به معنای آزادی از اراده بیگانگان، در سبک زندگی اجتماعی در زمینه‌های متفاوت جامعه نقش پررنگی داشته است. بنابراین استقلال همه‌جانبه که پایه آن استقلال فکری مبتنی بر منظومه فکری اسلام که در آن توحید حجیت دارد، مورد اهتمام است و لذا از ثمرات توحید به شمار می‌رود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۶، ۲۴). جامعه‌ای که توحیدی باشد، خداوند را تنها صاحب و مالک قواین می‌شمارد. در چنین جامعه‌ای بردگی و وابستگی صاحبان قدرت دنیوی معنایی ندارد که در این حالت انسان‌ها، حق محدودیت آزادی انسان‌ها چه در یک جامعه و چه ملت دیگری را ندارند (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۵، ۳۸۷). چنان که نبود استقلال در جامعه، عامل عقب‌ماندگی، از بین رفتن منابع و ثروت‌های طبیعی و عدم رشد و پیشرفت علمی خواهد شد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۱۱/۲۴). استقلال به معنای این است که یک ملت بتواند بر سرنوشت خود مسلط باشد؛ بیگانگان دست دراز نکنند و سرنوشت او را خائنانه و مغرضانه رقم نزنند. اگر از ملتی استقلال او گرفته شد، دو چیز را از دست می‌دهد؛ اول، عزت نفس و هویت ملی خود را و دوم، منافع خود را (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۷/۱۴). استقلال اقتصادی از استقلال سیاسی مشکل‌تر است. اگر کشوری بخواهد به سمت استقلال اقتصادی برود، احتیاج به نیروی انسانی کارآمد، منابع درآمدزا، امکانات فراوان، دانش، تخصص، همکاری‌های علمی و فنی بین‌المللی و بسیاری از چیزهای دیگر دارد. استقلال فرهنگی مهم‌تر از استقلال سیاسی و اقتصادی است؛ چراکه سلطه واقعی قدرت‌ها، سلطه فرهنگی است. به عبارتی اگر ملتی بتواند فرهنگ و باورها و اعتقادات و رسوم و آداب و عادات خود را و در مرحله بالاتر، زبان و خط خویش را در ملت دیگری نفوذ بدهد، بر آن ملت مسلط است و سلطه او، یک سلطه حقیقی است. اگر کشوری از لحاظ اقتصادی هم مستقل باشد و وابسته به قدرت‌ها نباشد، اما چنانچه قدرت‌های بیگانه

بتوانند فرهنگ خودشان را در این کشور نفوذ بدهند، بر آن مسلط هستند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۶۹).

دشمن‌شناسی

در آیات قرآن، به موضوع دشمن‌شناسی پرداخته شده است که اهمیت موضوع را نشان می‌دهد. در سایه توحید حقیقی بسیاری از مکر و حيله‌های دشمنان شناخته می‌شود. در این راستا، توجه به ویژگی‌های مشترک دشمنان در طول تاریخ کمک‌کننده است. از جمله عبارت است از ایجاد ناامیدی، ترس، ایجاد شک و شبهه به‌ویژه در اصول دینی، ایجاد اختلاف و تفرقه در بین مسلمین و پیمان‌شکنی که ابزارهای جنگ نرم دشمن شمرده می‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ۲۳۷ و ۲۳۸)؛ چراکه امروزه دشمنان با ابزارهای پیشرفته فرهنگی با تبلیغات خود در ذهن‌ها و قلب‌های انسان‌ها، به‌ویژه جوانان جنگ روانی را انجام می‌دهند؛ لذا باید جامعه موحد اسلامی بصیرت و بینش عمیقی در شناخت دشمنان و شیوه‌های دشمنی آنها داشته باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، ۲۳۴ و ۲۳۵). بنابراین در جهت مقابله با دشمنان، استقامت، یک امر حیاتی است که خواه در برابر فشارها و تهدیدها و خواه تمسخرگویی‌های آنان با صبر و بصیرت لازم حرکت کرد. از این‌رو بایستی با دشمن اصلی زمانه با فعال کردن روحیه شجاعت در مبارزه اهتمام ورزید.

قدرت ملی

در مبحث توحید آن چیزی که مجذوب بشریت در طول تاریخ بوده و تمام جنجال‌های جوامع و ملت‌ها در گرو آن است، در موضوع قدرت و قدرت‌آفرینی بوده و توحید تنها رمز اقتدار است؛ چراکه خداوند، قدرت مطلق است و همه قدرت‌های دینی، اگر توانسته به صورت قدرتی دربیایند یا باقی بمانند، در سایه ایمان و صبر بوده است. اگر تقوا در ایمان همراه با عمل و صبر وجود

داشته باشد، آن وقت است که پیروزی می‌آید و این یکی از سنت‌های عالم است. ولایت مهم‌ترین عامل قدرتمند شدن جامعه است و در واقع یک شیوه مدیریت است که به جامعه قدرت می‌دهد. برخلاف طاغوت که می‌خواهد جامعه و مردم را تضعیف کند. سه عنصر. یک ملت را قوی می‌کند: اقتصاد، فرهنگ و علم (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱/۱)؛ که در زمینه به استقلال رسیدن یک ملت در عرصه‌های اقتصادی و فرهنگی با پیشرفت تمام علوم به اقتدار ملی خواهد رسید. اقتدار ملی تنها در شرایطی تحقق‌پذیر است که اولاً نظام جمهوری اسلامی بر عدم انحراف و تسلیم تصمیم قاطعی بگیرد و در برابر زیاده‌خواهی و زورگویی ابرقدرت‌ها و استکبارگران ایستادگی و مقاومت نماید (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۸، ۹۴). دوم اینکه حضور هوشمندانه مردم و در صحنه بودن مسئولان نظام عامل دو عامل اثرگذار بر توطئه‌های دشمن در ملت است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۴۱) که تمام این موارد در سایه‌سار توحید حقیقی صورت می‌گیرد.

ایثار و جهاد

روحیه ایثار و فداکاری فضیلتی ارزشمند در تحقق روح توحید است و شامل مصادیق مختلفی می‌شود که در قرآن کریم اشاره شده است. از جمله این مصادیق، ایثار مال که با انفاق معرفی شده است و از برکات آن، فرد موحد و نیز جامعه بهره‌های فراوانی کسب می‌کنند. ایثار جان که از بالاترین و مهم‌ترین ایثارهاست، رضایت و قرب الهی را با شهادت‌طلبی به جان می‌خرد و این هدف والا، از بالاترین لذت‌ها و سعادت آدمی است؛ بنابراین اعتقاد به توحید عاملی جهت رسیدن به اهداف الهی، مبارزه با دشمنان خود، ایثار و فداکاری است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۹/۵).

جهاد به معنای مبارزه است و مبارزه یعنی تلاش پُرنیرو در مقابل یک مانع یا یک دشمن؛ بنابراین جهاد یعنی جدّ و جهد همراه با

زحمت و چالش با موانع (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۲۹۳). این موانع در عرصه انسانی، دشمن تلقی شده و در عرصه‌های طبیعی، موانع طبیعی به شمار می‌رود. تمام موانع جزء سنت‌های الهی است؛ چراکه تلاش و حرکت با مانع مواجه است و خداوند در این رابطه فرموده است: «وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا» (انعام، ۱۲). در همه دعوت‌های انبیا، دشمنان موانع از جن و انس وجود داشتند. اما متقابلاً سنت الهی هم این است که اگر در حرکت الهی به کار خود ادامه بدهد، بر همه این موانع پیروز خواهد شد؛ این هم سنت الهی است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ۳۰۰). حال انسان بتواند با این موانع روبه‌رو شود و با تلاش و سعی خویش آنها را از مسیر راهش از میان بردارد، مبارزه کرده است.

جهاد یکی از ارکان ایمان است؛ چراکه باطن جهاد، ایمان و عشقی عظیم است که انسان را به آن پاکی و کمال روحانی می‌رساند تا آماده فداشدن جانش در راه عقیده و ایمان خویش شود؛ بنابراین، اصل جهاد ایمان است، آن‌هم ایمانی که به حد یقین رسیده باشد. انسانی که بنده هواهای نفسانی است، نمی‌تواند مجاهد شود. جهاد به صورت کلی، چه جهاد با نفس و چه جهاد با دشمن، یکی از مهم‌ترین وظایف و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی هر مسلمانی به حساب می‌آید. جهاد در معنی خاص از جنگ در برابر دشمنان متجاوز و مبارزه با عوامل تهدیدکننده استقلال، آزادی و حاکمیت نظام اسلامی که در آن حس انتقام‌جویی، ابزار غرایز حیوانی، خوی درندگی و ویرانگری راه ندارد، یکی از آثار زندگی توحیدی است که عزت جامعه مسلمین را تقویت می‌کند. حضرت فاطمه (س) فرمودند: «فرض الله الجهاد عز للإسلام؛ خداوند جهاد را برای عزت اسلام واجب ساخت» (شیخ صدوق، ج ۳، ۴۹۴)

وحدت بین مسلمانان

محبت و ارادت به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) تنها نقطه بدون اختلاف در بین تمام مسلمانان و عامل وحدت و اتحاد مسلمانان است (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ۹۶). دو پایه اساسی اسلام: کلمه توحید و توحید کلمه است. امروزه مشکلات و مصیبت‌های این دنیا بر اثر نداشتن سررشته زندگی در زیر سایه توحید است. توحید که فقط یک امر ذهنی نیست؛ توحید یک امر واقعی و یک نظام و یک دستورالعمل زندگی است. توحید به انسان نحوه چگونگی رفتار با دوستان، دشمنان و در نظام اجتماعی را بیان می‌کند. اعتقاد به توحید، تنها منحصر به بعد از مرگ نیست، بلکه این زندگی عالم دنیا را می‌سازد. انسان به اندازه‌ای که در جهت توحید و عبودیت خداوند حرکت کند، از شر طواغیت دورتر خواهد شد. جامعه اسلامی ایران این موضوع را تا به حدی درک و به جلو پیش رفته است که از شرارت‌های آمریکایی و دیگر ظالمین رهایی یافته است. بندگی خداوند با بندگی دیگران منافات دارد؛ لذا رکن اول، کلمه توحید است (خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ۱۰۵، ۱۶۲). رکن دوم، توحید کلمه به معنای اتحاد جوامع اسلامی است. امروزه یکی از معضلات بزرگ جامعه اسلامی آن نقطه قوتی را که باید به عنوان وسیله اتحاد مسلمانان باشد، در جهت خلاف خویش که سبب اختلافات بین مسلمانان می‌شود از طریق وجود دشمنان چه صهیونیست‌های غاصب و چه دیگر مستکبرین عالم به نقطه ضعفی تبدیل کرده و تنها در صورتی این امر محقق نخواهد شد که ملت‌های اسلامی جبهه واحدی را تشکیل نمایند و از توطئه‌چینی‌های طاغوتیان آگاه و هشیار باشند (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ۱۰۶). خداوند در قرآن کریم همواره توصیه و دعوت به وحدت کرده و می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات، ۱۰). هر انسانی که به این کتاب قرآن، دین و قبله اعتقاد دارد، مؤمن است و پیوند برادری را در این دین اسلام دارند.

عرصه‌های تبلور توحید

توحید در عرصه‌های مختلفی همچون ارتباط با خود، ارتباط با خدا، ارتباط با دیگران و ارتباط با خلقت تبلور می‌یابد:

ارتباط با خود

جهاد با نفس

طبق حدیثی از امام صادق (ع)، در وجود انسان دو لشکر به نام عقل و جهل هست که همواره در حال جنگ با یکدیگرند و هرکدام از این جنود ۷۵ عضو دارند که دربرگیرنده بسیاری از فضایل و رذایل اخلاقی است. هر زمانی که هوای نفس آدمی و نافرمانی از خداوند صورت گیرد، لشکر جهل غلبه پیدا کرده است که با نام نفس اماره شناخته می‌شود. تهذیب و تزکیه نفس از اهداف عمده و اساسی انبیای الهی بوده؛ چراکه خداوند در قرآن به نفس سوگند کرده است: «وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا... قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا؛ و سوگند به نفس و آن که نیکویش بیافریده... که هرکس آن را پاک گردانید، قطعاً رستگار شد» (شمس ۷-۹). از آنجا که نفس درونی و شیطان بیرونی موانع توحید حقیقی هستند، بنابراین نقش جهاد با نفس از هواپرستی و خودخواهی که شرک خفی است، در تبلور توحید و حرکت به کمال انسانیت اثرگذار می‌باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۸، ۳۲۰).

ارتباط با خدا

اقامه نماز و ذکر و دعا: نماز یکی از بهترین عبادت‌های توحیدی است که حقیقت نماز حاصل توحید حقیقی و شهادت به وحدانیت از ابتدا تا انتهای نماز است. ذکر و یاد خدا از سوی انسان موحد، نفس آدمی را آرام می‌کند: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد، ۲۸) (امام خمینی، ۱۳۷۰، ۳۶۲).

فریضه حج: قرآن کریم حج را محل تبلور توحید و برائت از مشرکان اعلام می‌دارد (توبه، ۳) که در آن حضرت ابراهیم علیه‌السلام همه انسان‌ها را به توحید دعوت کرد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۶/۵). بنابراین مراسم حج یک مراسم سیاسی-عبادی است که در آن مسلمانان ندای توحید سر داده و از آنچه غیر حق است، برائت می‌جویند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۱۴).

ارتباط با دیگران

حفظ عزت و کرامت مردم: باور قلبی به توحید موجب می‌شود آدمی تمام انسان‌ها را بنده خدا شماره‌دهد و با شخصیت، عزت و با احترام برخورد نماید (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۷/۲۲).

مردم‌سالاری دینی: یکی از جلوه‌های توحید در نظام اجتماعی، حکومت مردمی با شعار نه شرقی و نه غربی بر پایه رأی مردم و مردم‌سالاری دینی است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۵/۱۲). در نتیجه این جلوه، حکومت‌های مستکبر از فعالیت خویش و استعمارگری بازمی‌گردند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۵/۱).

مبارزه با ظالمان و استکبان: یکی از مظاهر توحید، نفی اطاعت از غیر خداوند است (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۵، ۳۸۷).

ارتباط با خلقت

عدم اسراف و حفظ منابع: انسان موحد چون تمام نعمات را از سوی خداوند می‌بیند، از زیاده‌روی و اسراف پرهیز کرده و موجب محرومیت دیگران از نعمت‌ها نمی‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۱/۴). دامنه اسراف نیز شامل ثروت‌های عمومی، منابع طبیعی، انرژی، نیروی انسانی و... می‌شود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱/۱). همچنین انسان موحد از تمام نعمت‌های طبیعی که از ناحیه خداوندند، در جهت رشد بشری به دنبال کشف منابع

طبیعی استفاده کرده و آنها را برای رسیدن به اهداف معنوی خویش انجام می‌دهد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۲/۲۶).

یکی از عرصه‌هایی که توحید در تمام بخش‌های ذکرشده به‌طور عملی تبلور یافته، انقلاب اسلامی بوده است که مفهوم صحیح نفی عبودیت غیر خدا و قدرت‌های طاغوتی را به سراسر جهان در عمل معرفی کرد و احساس شخصیت و استقلال را در مسلمانان با قیام در مقابل مستکبرین جهان زنده نمود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۳/۱۰).

ویژگی‌های جامعه توحیدی

جامعه توحیدی، جامعه‌ای است بر پایه جهان‌بینی توحیدی با اعتقاد بر اینکه تنها مبدأ عالم، خداوند است که همه عالمیان به سوی او بازمی‌گردند (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۲۴، ۳۲۰) و دارای ویژگی‌هایی است که عبارت‌اند از:

دعوت به معنویت و انسان‌سازی

جامعه توحیدی، همواره انسان‌ها را به سوی معنویت سوق می‌دهد (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۸، ۴۱۵؛ ج ۹، ۲۸۸)؛ چراکه یکی از اهداف توحید، انسان‌سازی است که در جهت رشد همه‌جانبه ابعاد وجودی مادی و معنوی انسان حرکت می‌کند؛ اما جوامع غیر توحیدی تنها در جهت حفظ مادی بشری سوق داده می‌شوند و در حقیقت جامعه توحیدی، جامعه‌ای است که متعهد در تربیت انسانی است تا در تمام ابعاد شکوفا شود (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۸، ۵۲۰).

حاکم بودن معیارهای اخلاق

جامعه‌ای که بر پایه توحید استوار باشد، ارزش‌های اخلاقی در آن حکمفرماست و انسان‌ها از جمله مسئولان آن از هوای نفس خویش و دیگری تبعیت نمی‌کنند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۳/۲۱). اخلاق اسلامی از دامنه گسترده‌ای در بحث فردی و اجتماعی انسان‌ها برخوردار است. اخلاق نیکو مایه رشد و تعالی جامعه نه تنها با مفهوم خوش اخلاقی با مردم، بلکه پرورش صفات و خلقیات نیکو در دل و جان آدمی و در عرصه عمل در جامعه معنادار می‌شود. اگر در جامعه اسلامی فضایل اخلاقی حاکم باشد، انسان‌ها نسبت به یکدیگر مهربان و اهل عفو باشند و از بخل و حسد در برابر پیشرفت یکدیگر دوری کنند، صبوری و بردباری پیشه گیرند، چنین جامعه‌ای حتی در صورت عدم پیشرفت‌های مادی، بسیاری دارای احساس آرامش، آسایش و سعادت است. در اسلام قوانین فردی و اجتماعی عامل سعادت‌مندی انسان‌ها هستند که جهت اجرای صحیح آنها نیاز به مکارم اخلاقی است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ۱۹۳).

نفی عبودیت شرك و طاغوت

جامعه توحیدی هرگونه مظاهر شرك و طاغوت را نفی و با آن مبارزه می‌نماید (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۱/۱۶). طاغوت شامل هرگونه تبعیت از هوا و هوس است که بایستی در عمل با اطاعت از فرمان الهی از هرگونه مظاهر شرك و طاغوت اعلان برائت نمود (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۲/۲۳). شرك حقیقی این زمان، اطاعت از طاغوت و استکبار است و توحید، نفی عبودیت این بت‌ها و رهاکردن قیدوبند افراد و ملت‌ها از این عبودیت است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۷/۲۶ و ۱۳۸۲/۶/۲۶).

در قرآن کلمه استکبار ۴۸ بار به کار رفته شده و تنها چهار مورد آن به شیطان اطلاق شده و مابقی در مورد انسان‌هاست. مستکبر به کسی- گفته می‌شود که درونش ضعیف است و در ظاهر طلب قدرت و بزرگی می‌کند. شناخت مستکبر اولین قدم در توحید اجتماعی است؛ چراکه ویژگی‌های رفتاری و فکری مستکبر سبب شده مفهوم «لا اله الا الله» را نپذیرفته و به صورت عملی در مقابل توحید پافشاری کرده و خود را صاحب امتیاز و دارای حق ولایت بر غیر دانسته و به مخالفان حقیقی توحید و حق هجوم بیاورند. در طول تاریخ بزرگ‌ترین دلیل عدم معیت مستکبرین با رسولان الهی به این خاطر بوده است که همواره با سه رأس مثلث زر، زور و تزویر در صدد رعب و قدرت در میان امت‌ها بوده‌اند. برای نمونه، داستان‌های فرعون و قارون و دیگر افرادی که با این روحیه خواهان قدرت گرفتن خویش بوده‌اند، در قرآن اشاره شده است. امام خامنه‌ای فرمودند: «در مقابل دشمن مستکبر نباید کوتاه آمد، بلکه باید نظام اسلامی به حدی از اقتدار، استحکام و مصونیت برسد که دشمنان احساس کنند کاری از دست آنها بر نمی‌آید...»؛ بنابراین جامعه‌ای توحیدی، در مقابل زورگویی‌های مستکبران و دشمنان استقامت ورزیده و با آن مبارزه می‌کند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۶/۷).

آزادی

یکی از ارکان حقیقت توحید، رهایی از سلطه هر عاملی غیر از خداوند است (آیت‌الله خامنه‌ای، مکتوبات، ۱۳۶۹/۳/۱۰) که این آزادی بخش‌های متعددی را شامل می‌شود. یکی از آن موارد، آزادی بیان و دموکراسی در جامعه در قالب رعایت قوانین اسلامی است (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۲/۲۲ و ۱۳۸۲/۶/۱۹). یکی دیگر از انواع آزادی، آزاداندیشی- به عنوان نعمت الهی است که در صورت عدم، رشد در زمینه‌های اجتماعی، علمی، فکری و فلسفی صورت نخواهد گرفت؛ گرچه مفهوم آن، رهایی از جامعه و بازگذاشتن

میدان جهت نفوذ دشمنان نمی‌باشد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۳/۲۹). بنابراین آزادی به‌مثابه يك حق انسانی برای اندیشیدن، گفتن، انتخاب کردن و به‌طور کلی زندگی کردن برای هر انسانی است. خداوند در بیان یکی از ویژگی‌های پیامبر اکرم (صلی‌الله علیه و آله) می‌فرماید: «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ... وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ» (اعراف، ۱۵۷). پیامبر گرامی اسلام تمام غل و زنجیرها را بر انسان‌ها برداشته و «اصر» به معنای تعهدات و پیمان‌های تحمیلی بر انسان‌ها از جمله عقیده‌ها و باورهای اجتماعی خرافی و غلطی است که از آنها برداشته است که اشاره به آزادی اجتماعی انسان‌ها در سایه توحید دارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۸، ۵۵). برخورداري افراد جامعه از امکانات، یکسان است؛ چراکه ملاک برتری انسان‌ها در رعایت تقواست. بنابراین آفریننده هستی برای همه انسان‌ها یکتاست، لذا داشتن مزیت نسبت به یکدیگر و حقوق ویژه برای خواص معنا نخواهد داشت (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۲۷۹-۲۸۰).

نظم و انسجام

در جامعه توحیدی، این نگاه هدفمند و نظم‌حاکم بر جهان است که به زندگی معنا می‌دهد و اساساً با تفکر تمدن‌مدن که قصد معنازدایی از عالم با نگاه سطحی‌گرایی و ساده‌پنداری دارد، مقابله می‌کند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا؛ مَا أَسْمَانُ وَ زَمِينُ وَ آنچه را میان آنهاست بیهوده نیافریدیم» (ص، ۲۷)، بلکه با هدف و حکمتی آفریده شده است. در جامعه توحیدی بر اساس آیه ۲۹ سوره زمر، انسان‌ها در يك دستگاہ منظم و هماهنگ و تحت فرمان الهی در يك مسیر صحیح و منظم حرکت می‌کنند (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۲، ۱۱۷)؛ چراکه جامعه توحیدی دارای مقصد واحدی است که سبب می‌شود افراد در امور خویش نظم و انسجام داشته، وظیفه خود را انجام دهند (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۱، ۴۹۲-۴۹۳). بنابراین با نظم اجتماعی

مطلوب توحیدی، انسان‌ها قانون‌گرا در تمام فعالیت‌های فردی و اجتماعی خویش شده و از بروز فسادهای اخلاقی، هرج‌ومرج‌ها و ناامنی‌ها جلوگیری می‌شود.

نفی تعصب‌های قومی و طبقات اجتماعی

در اسلام، نژاد، قومیت و گروه بی‌معناست (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۹، ۳۵۱). یک جامعه توحیدی، جامعه‌ای بی‌طبقه است که در آن تمام گروه‌های انسانی بر حسب حقوق و مزایا از یکدیگر جدا و متمایز نشده‌اند و همگی در یک نوع حقوق و امکانات در یک مسیر زندگی سوق داده می‌شوند؛ چراکه همه انسان‌ها از یک اصل و ریشه به وجود آمده‌اند و هیچ انسانی حق برتری‌جویی ندارد و افراد به فراخور تلاش و کوشش، از آنها بهره‌مند می‌شوند. برخلاف جوامع غربی همچون مارکسیست‌ها که مجموع جهانیان را به دو گروه تقسیم می‌کنند و می‌گویند یا استثمارگر هستند یا استثمارشده و می‌گویند تاریخ چیزی جز محصول مبارزه طبقاتی بین انسان‌های استثمارگر و استثمارشده نیست (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲، ۲۷۸-۲۸۰)، در قرآن داستان‌های فراوانی همچون قوم بنی‌اسرائیل بیان شده است که سعی بر این داشتند خود را از حقوق بشر-صاحب امتیازاتی اغراق‌آمیز کنند و با نسبت دادن خویش به فرزندان خدا یا مقربین الهی، دست به اغواگری بزنند؛ «وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ... بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ...»؛ یهود و نصاری گفتند: ما پسران خدا و دوستان اویم... بلکه شما هم بشری هستید از آنها که خدا خلق کرده...» (مائده، ۱۸).

نتیجه‌گیری

توحید تنها اعتقاد به یگانگی خداوند در خالقیست و ربوبیت نیست، بلکه به تحقق توحید در مرحله عمل و توحید فعلی است. این امر در جهات سیاسی و اجتماعی، به معنای نفی قدرت‌های

استکباری و سلطه آنها بوده و در جهات معرفتی، نفی هرگونه غیریت و کثرت در برابر خداوند می‌شود.

این نگاه توحیدی اثراتی بر جای می‌گذارد، از جمله: ۱- تمام انسان‌ها در رابطه با خداوند برابر هستند و مایه انسانی واحد و یکسانی دارند. در نتیجه اثرات عملی آن منجر می‌شود عدالت اجتماعی و نفی فاصله طبقاتی برقرار شود (اقامه قسط). ۲- امکان یکسان برای رشد و تعالی تمام انسان‌ها که در نتیجه یکی از اثرات عملی آن نیز شکوفایی استعدادهای معنوی و روحی بشریت است که نتیجه آن پیشرفت در تمام زمینه‌های فردی و اجتماعی می‌شود. ۳- حریت ذاتی انسان‌ها؛ به این معنا که تمام انسان‌ها از قیود اسارت و عبودیت غیر خداوند رها شده‌اند. با این توضیح که انسان تنها بنده خداست و هر نوع بندگی غیرالهی شرک است. در نتیجه یکی از اثرات عملی آن، آزادی و استقلال انسان از هر نوع سلطه‌گری است، چه در نظام سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... ۴- اختصاص مالکیت مطلق همه نعمات جهانی به خداوند؛ به این صورت که در جهت استفاده درست از تمام ظرفیت‌ها و نعمات، تمام انسان‌ها حق برابری دارند و در نتیجه یکی از اثراتش جلوگیری از فساد و سلطه‌گری‌ها می‌شود. بنابراین این بینش توحیدی است که انسان‌ها را با به کار گرفتن استعدادهای بالقوه خویش در جهت اقامه زندگی سعادت‌مندانه که در آن کرامت انسانی، عدالت اجتماعی، رشد و تکامل متناسب با هدف ویژه الهی که با اقامه احکام الهی است، در جامعه همراه می‌سازد. همچنین این نگاه از جهان‌بینی در واقع همان مباحث فلسفی را که به انواع توحید ذاتی (یگانگی ذات خداوند)، توحید صفاتی (یگانه‌بودن ذات و صفات خداوند)، توحید افعالی (یگانه‌بودن خداوند در افعال عالم)، توحید عبادی (تنها خداوند را عبادت کردن)، توحید تشریحی (حق قانون‌گذاری ویژه خداوند است) و... می‌پردازد، به صورت عملی و در بستر دلالت اجتماعی جامع توحیدی تبیین کرده است. در نهایت، مؤلفه‌هایی همچون عدالت اجتماعی، استقلال، آزادی،

پیشرفت، آرامش روحی، امید، توکل، اقتدار ملی، اتحاد بین مسلمانان، عزت، دشمن‌شناسی و نظم اجتماعی در سبک زندگی فردی و اجتماعی جامعه اسلامی موحدانه پررنگ‌تر دیده می‌شود و به حیات طیبه الهی که در آن انسان‌ها به نهایت عبودیت و رضایت الهی رسیده‌اند، نزدیک‌تر و به زندگی سعادت‌مندانه بشری در سایه‌سار توحید با آخرین منجی بشریت محقق خواهد شد.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مکارم‌شیرازی (۱۳۷۳)، قم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، چ ۲.
۲. آمدی، علی بن محمد (۱۴۲۳ ق)، *ابکار الافکار فی اصول‌الدین*، تحقیق احمد محمد مهدی، القاهرة، دارالکتب، ق.
۳. خامنه‌ای، علی (بی‌تا)، *سیدعلی حسینی، بیانات، بی‌نا، بی‌جا*.
۴. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۲)، *طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن*، تهران، مؤسسه ایمان جهادی.
۵. خامنه‌ای، علی (بی‌تا)، *سیدعلی حسینی، مکتوبات، بی‌نا، بی‌جا*.
۶. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۱)، *درس‌های پیامبر اعظم صلی‌الله علیه و آله و سلم*، مؤسسه پژوهشی-فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر-آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی، تهران.
۷. *جمعی از پژوهشگران معاونت پژوهش و آموزش (۱۳۹۷)، منشور معارف انقلاب اسلامی*، تهران: مؤسسه پژوهشی-فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر-آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.

۸. حسین‌زاده اصفهانی، محمد مهدی (۱۳۹۹)، **اصول زندگی‌ساز اسلام از دیدگاه رهبر معظم انقلاب**، قم، دارالعلم، جلد ۱.
۹. خادمی، عاطفه (۱۴۰۰)، **منظومه توحیدی؛ تبیین مکتب توحیدی در اندیشه مقام معظم رهبری**، تهران، مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول.
۱۰. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۷/۰۱/۲۵) **بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی در سالروز مبعث پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم)**،
۱۱. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۰)، **نقشه نقش بر آب**، تهران: مؤسسه پژوهشی- فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر- آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۲. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۷) **روشنای آینده؛ آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی در بیانات حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) رهبر انقلاب اسلامی ایران**، گردآورنده موسی هلودی، تهران: مؤسسه پژوهشی- فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر- آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۳. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۷)، **معارف انقلاب**، به کوشش علی‌رضا مختاریور قهرودی، تهران: مؤسسه پژوهشی- فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر- آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۴. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۸)، **سیاست**، به کوشش امیر سیاهپوش، تهران، مؤسسه پژوهشی- فرهنگی انقلاب

اسلامی، دفتر حفظ و نشر- آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.

۱۵. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۸)، **سیاست از منظر آیت‌الله العظمی**

خامنه‌ای، امیر سیاهپوش، تهران، مؤسسه پژوهشی- فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر- آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.

۱۶. امام خمینی، سیدروح‌الله موسوی (۱۳۷۸)، **صحیفه امام**، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۱۷. امام خمینی، سیدروح‌الله موسوی (۱۳۸۸)، **شرح چهل حدیث**، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر- آثار امام خمینی، «ج».

۱۸. امام خمینی، سیدروح‌الله موسوی (۱۳۷۷)، **شرح حدیث جنود عقل و جهل**، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر- آثار امام خمینی، چاپ اول.

۱۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق)، **المفردات فی غریب القرآن**، دمشق بیروت، انتشارات دارالعلم الدار الشامیه.

۲۰. قرشی، سیدعلی‌اکبر (۱۳۷۱)، **قاموس قرآن**، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.

۲۱. گروهی از نویسندگان، (۱۳۹۸)، **مقالاتی از اندیشه‌نامه انقلاب اسلامی**، مؤسسه پژوهشی- فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر- آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی، نهضت نرم‌افزاری، تهران- ایران، ۱۳۹۹ش.

۲۲. مطهری، مرتضی- (۱۳۷۷)، **مجموعه آثار**، قم، انتشارات صدرا.

۲۳. نرم‌افزار حدیث ولایت، مجموعه رهنمودهای رهبر انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، تهران، مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی.

